

PROTIPOVODŇOVÁ OPATŘENÍ V OLOMOUCI A ZAPOJENÍ VEŘEJNOSTI

Vlastimil Karlík

Czas na Odrę
Zeit für die Oder
Čas na Odru

OLOMOUC, 2024

Úvod

Jedním z příkladů projektů přispívajících ke zlepšení ekologického stavu povrchových vod jsou přírodě blízká protipovodňová opatření v městě Olomouci. Původně technicistní projekt se podařilo výrazně posunout směrem k moderní protipovodňové ochraně spojené s revitalizací koryta a přilehlé nivy v rámci možností urbanizovaného prostředí.

Tento případ je zároveň příkladem dobré i špatné praxe při zapojování veřejnosti a komunikace se zájmovými skupinami. Zatímco aktivita občanského sdružení se výraznou měrou podílela na zvýšení kvality tohoto projektu, komunikace s dotčenými zahrádkáři je spíše poučením, čemu se ve vyjednávání s dotčenými skupinami veřejnosti vyvarovat, a to z obou stran.

Jedná se dlouhodobý a komplexní projekt, který ještě není plně dokončen. Jsme však přesvědčeni, že i tak stojí za pozornost.

Dosavadní historie

Po velkých povodních zadalo Statutární město Olomouc u tehdejší projekční firmy Aquatis, a.s., Technicko-ekonomickou studii zvýšení kapacity koryta řeky Moravy v Olomouci, která byla dokončena v průběhu roku 2001. Výsledkem byl čistě technický návrh protipovodňových opatření bez možnosti zpřírodnění řeky a podstatnějšího pobytového využití poříčních zón pro veřejnost.

Souběžně zpracovala nevládní organizace Unie pro řeku Moravu v letech 1998–2001 technicko-ekonomickou studii s názvem Zkapacitnění koryta řeky Moravy v Olomouci, zpřírodnění poříční zóny a zapojení řeky do struktury města.

Koncepční studie Aquatisu se stala podkladem pro změnu územního plánu města. Realizace protipovodňové ochrany Olomouce byla z důvodu náročnosti rozdělena do čtyř základních etap. V letech 2006–2007 se realizovala první etapa, která spočívala ve výstavbě obtokového kanálu kolem pevnůstky a jezu v městské části Nové Sady. Je ryze technický stejně jako komůrkový rybí přechod, který je součástí této stavby.

Unie pro řeku Moravu mezitím poukazovala na nevyužitou možnost pro přírodě blízké řešení, avšak narážela při tom na značný nezájem zástupců města a jeho úředníků.

Na podzim roku 2007 byl zahájen proces pro získání povolení pro technické řešení firmy Aquatis. Unie pro řeku Moravu byla účastníkem územního řízení, avšak na její připomínky nebyl brán zřetel a projekt získal první stupeň povoloovacího procesu, tedy územní rozhodnutí.

Teprve po odvolání a podání správní žaloby nevládní organizací byla zahájena věcná jednání nad úpravou projektu, která vedla k dohodě a úpravě projektu. Správní soud mezitím rozhodl ve prospěch správní žaloby a vrátil případ k rozhodnutí stavebního úřadu, který schválil upravený projekt v roce 2010.

Tento projekt se týkal etapy IIA protipovodňových opatření. Další etapy již byly zpracovávány jako přírodě blízké.

Druhá etapa protipovodňových opatření

Přehled etap protipovodňových opatření v Olomouci a stavu jejich realizace ze srpna roku 2024

I. etapa – realizace v letech 2006–2007

V prostoru stávajícího jezu byl vybudován 520 m dlouhý obtokový kanál s maximální kapacitou 180 m³/s, který v daném úseku zvýší průtok na 650 m³/s. Jeho součástí je nový jezový objekt udržující hladinu vzduť na stejné úrovni jako původní jez v hlavním korytě řeky. Pro zajištění migrace ryb byl v prostoru nového jezu vybudován rybí přechod. Ke spojení nově vzniklého ostrova mezi hlavním korytem a obtokovým kanálem, kde je mimo jiné situováno zázemí pro ovládání jezu, byla vybudována nová příjezdová cesta a most přes obtokový kanál. Součástí I. etapy bylo také řešení okolní dopravní infrastruktury včetně realizace dvoupólového mostu přes Moravu a obtokového kanálu na ulici Wittgensteinova.

II. A etapa – realizace v letech 2012–2013

Navazující II. A etapa řeší ochranu 1,4 km dlouhé oblasti od konce I. etapy nad mostem v ulici Velkomoravská po železniční most na trati Olomouc – Nezamyslice na jihu Olomouce. Zvýšení kapacity koryta z průtoku 384 m³/s na 650 m³/s zajistila především v městských částech Nové Sady a Nový Svět.

Realizací došlo k navýšení dosavadních hrází, vybudování nových hrází a zdí a snížení levobřežní nábřežní hrany nad kojeneckým ústavem, která v případě potřeby umožní nátok do volného rozlivového území. Snížení původní bermy pod ulicí Velkomoravská vedlo ke vzniku paralelního koryta a 350 m dlouhého zeleného ostrova.

II. B etapa – realizace v letech 2018–2022

Ochranu pravého břehu nad ramenem Střední Moravy až po železniční trať Olomouc – Želechovice řeší II. B etapa. V oblasti nad železnicí spočívá její realizace v úpravě hrází a rozšíření koryta o pravobřežní bermu (část koryta zaplavovaná při vyšších průtocích) v závislosti na místních prostorových možnostech. V úseku jednoduchého koryta, začínajícího pod ulicí Masarykova až po ulici Komenského, vzniknou bermy na obou březích. Stávající kapacitně nevyhovující mosty na ulicích Masarykova a Komenského budou nahrazeny mosty novými a součástí stavby budou také dvě křižovatky na ulici Komenského.

IV. etapa

To, co je zjednodušeně nazýváno IV. etapou, je investiční akce s názvem „Morava, km 230,728 – 231,934 – přírodě blízká protipovodňová opatření na pravém břehu a napojení levobřežního ramene“, jejímž investorem je Povodí Moravy, s.p. (dále jen Povodí).

Obsahem IV. etapy jsou tzv. „přírodě blízká protipovodňová opatření“ spočívající v revitalizačních opatřeních směřujících ke zlepšení ekologického stavu toku a obnově jeho přirozených funkcí a také ke zvýšení míry protipovodňové ochrany jižní části města na hodnotu zakotvenou v platném územním plánu (tzn. povodňový průtok 650 m³/s). Z tohoto pohledu bylo založení Holického lesa v roce 2013 prvním počinem města ke zlepšení ekologického stavu říční nivy.

Návrh této etapy protipovodňové ochrany formou přírodě blízkých protipovodňových opatření přispívá k zadržení vody v krajině díky rozvoji vodních toků a tůní a na ně navazujícího vegetačního doprovodu. Tento návrh tak v klimatickém období, kdy dochází ke střídání přetrvávajícího a prohlubujícího se sucha a povodní, vyrovnává extrémy: v době povodní chrání město před velkou vodou a v době sucha zadržuje vodu v krajině. Dalším neméně významným přínosem pro obyvatele města je vytvoření nového rekreačně hodnotného území.

Z důvodů náročného vypořádání majetkoprávních vztahů a omezených možností vyplývajících z pandemických omezení byla v roce 2020 projektová příprava a rozpracovaná dokumentace rozdělena na dvě části: tzv. IV. A etapu a IV. B etapu. Toto rozdělení umožnilo pokračovat v projektové přípravě v té části území, kde byly z pohledu majetkoprávního vypořádání jednodušší vztahy, tzn. v etapě IV. A.

IV. A etapa (předpoklad realizace 2023–2026)

Zahrnuje revitalizaci pravého břehu řeky Moravy u čistírny odpadních vod (část zahrádkářské osady Morava na pozemcích města), rekonstrukci stávající ochranné hráze a napojení levobřežního odstaveného ramene včetně jeho revitalizace zahrnující vznik nové tůně.

IV. B etapa (předpoklad realizace 2024–2028)

Je umístěna na levém břehu řeky Moravy. Zahrnuje vybudování zemního valu kolem Nového Světa, vybudování obtokového ramene a inundačního mostu pod železnicí a revitalizaci údolní nivy. V rámci této etapy dochází k dotčení pozemků mnoha vlastníků a řešení této etapy je tak závislé na vypořádání vlastnických vztahů k pozemkům.

III. etapa

Ucelenou ochranu většiny území města Olomouce uzavře III. etapa, která naváže na II. etapu nad ulicí Komenského. Teprve po jejím dokončení bude ochrana Olomouce před velkou vodou skutečně účinná.

Tato etapa obsahuje území navazující na řeku (tzv. poříční zónu) a to v úseku od mostu na ul. Komenského až po ústí Trusovického potoka do Moravy, dále tok Trusovického potoka a navazující poříční zónu od jeho ústí do Moravy po křížení s železniční tratí Olomouc – Praha a uzavírací hráz (val) mezi Černovírem a Hejčínem včetně stavidlového uzávěru na Mlýnském potoku.

Obdobně jako v případě II. A etapy PPO ani zde protipovodňové úpravy nespočívají v pouhém navýšení stávajících zdí a hrází, ale v komplexním pojetí poříčního prostoru ve městě. Ten by měl převést velkou vodu, umožnit rekreaci obyvatelům města a navrátit přírodní prvky do prostředí vodního toku a jeho okolí. Půjde tedy o komplexní revitalizaci městského prostoru spojeného s protipovodňovými opatřeními a návrhem pro aktivní i pasivní využívání významné hodnoty města – řeky Moravy.

Stavba budoucí III. etapy prochází územím s památkovou ochrannou, dotýká se Klášterního Hradiska a navazujících obytných území. Je podmíněna přeložkami velkých inženýrských sítí i přeložkou komunikace v Sokolovské ulici. Navíc bude zahrnovat revitalizaci městského prostoru spojeného s protipovodňovými opatřeními a návrhem pro aktivní i pasivní využívání řeky Moravy, proto bude klást vysoké nároky na práci vodohospodářských a technických profesí i městských a krajinných architektů. Zároveň bude nutné citlivě vnímat také urbanistické a ekologické souvislosti, aby byla zajištěna pestrost vodního prostředí. Proto magistrát města vyhlásil v lednu 2024 krajinářskou soutěž na návrh opatření protipovodňových opatření a začlenění řeky do města v kontextu Letné, Lazců, Černovíra a zejména barokní dominanty Klášterního Hradiska.

Konflikt se zahrádkáři

Etapa IV.A se dotkla zahrádkářské kolonie – pozemků pronajímaných soukromými osobami od města Olomouce. Zahrádkářské využití nebylo dále možné, proto se město rozhodlo rozvázat s těmito lidmi nájemní smlouvy. To pochopitelně způsobilo nevoli a konflikt. Zahrádkáři se rozhodli protestovat proti navrhovanému řešení a navrhovali alternativu. Město šlo naopak cestou návrhu pronájmu na jiných pozemcích.

Zahrádkářům se alternativní opatření prosadit nepodařilo – odborná hodnocení tohoto návrhu dospěla k závěru, že navrhovaná alternativa neposkytuje dostatečnou ochranu před povodněmi. Víceméně to potvrdil i průběh povodně na konci roku 2023, kdy i za průtoku, který nedosahoval extrémních hodnot, byla hladina vody ve výši 1 metr nad zahrádkářskými pozemky.

Zahradní pozemky se nacházely v záplavovém území, a nikdy nebyly v územním plánu specifikovány k využití pro tento účel – to bylo vždy určeno jako dočasné. Na druhé straně, ani nabídka náhradních pozemků zahrádkáře nepotěšila. Město jim nakonec nabídlo pozemky k pronájmu za komerční cenu (mnohonásobně vyšší než původně slibovaná). Rovněž kvalita nabídnutých pozemků byla dle názoru zahrádkářů výrazně nižší. U zahrádkářů tak zůstává pocit křivdy.

Jako závěr se z tohoto konfliktu dle názoru autorů této studie nabízí dvoje poučení:

Pro zahrádkáře by bylo lépe soustředit se na vyjednání výhodnějších podmínek pro náhradní lokalitu, než se do poslední chvíle snažit zablokovat realizaci projektu.

Pro město: při komunikaci by bylo lépe být otevřenější a transparentnější ohledně podmínek pronájmu v náhradní lokalitě a případně nabídnout více cenových alternativ podle způsobu využití (cena předpokládala stavbu zahrádkářských objektů a počítala s přivedením příslušných inženýrských sítí).

Základní uplatněné principy moderní protipovodňové ochrany ve městě

Přístup k protipovodňové ochraně se výrazně liší v urbanizovaném území a ve volné krajině. Zatímco ve volné krajině se snažíme najít prostory k tomu, aby se řeka mohla beze škody rozlévat, snížila se a zpomalila povodňová vlna, v urbanizovaném prostředí jde naopak o to, aby velká voda byla převedena beze škod dostatečně kapacitním korytem.

To však neznamena, že bychom i ve městech a obcích nemohli protipovodňová opatření navrhnout tak, aby zároveň zlepšila ekologický stav vodního toku a jeho okolí.

Důležité parametry takových opatření jsou:

- **Průtočná kapacita a stabilita koryta, která zaručí ochranu zástavby**

Je toho možné dosáhnout pomocí protipovodňových hrází a valů, řešení se však může soustředit na prostor mezi nimi. Koryto může být složené, přičemž při nižších stavech voda může protékat přírodě blízkou částí koryta s říčními prvky typickými pro přirozené toky – ostrovy, lavice, boční ramena, meandry – a až při vyšších stavech je nežádoucímu rozlivu zabráněno technickými prvky. Důležité je věnovat pozornost i stavu dna, kde může být tvarová diverzita zvýšena např. lokálním zahloubením, utopenými tůňemi, náhradou jezů balvanitými skluzy apod.

- **Co největší ekologická hodnota v daných podmínkách**

Kromě tvaru koryta a struktury dna lze zvýšení ekologických hodnot využít i bermy na březích – může to být vegetace, průtočné i neprůtočné tůňky, laguny apod. Za určitých podmínek lze zvážit i instalaci říčního dřeva.

- **Užitková hodnota**

Zvláště ve městech je třeba pamatovat na estetické hodnoty, zapojení do zástavby, možnosti rekreace a relaxace. Řeka a říční zóna se může stát zelenou páteří města, pozitivně ovlivňující jeho ráz a zvyšující funkční využití území pro rekreaci, sport a společenský život.

Závěr

Spojení protipovodňové ochrany a revitalizace řeky a krajiny kolem ní má potenciál přispívat zároveň k zvýšení ekologických hodnot i kvalitnějšímu využití lidmi. Protipovodňová opatření v Olomouci představují přinejmenším v rámci České republiky jeden z prvních a nejvýznamnějších příkladů dobré praxe.

Ke zlepšení ekologického stavu řeky Moravy v Olomouci přispělo i zapojení veřejnosti reprezentované nevládní organizací Unie pro řeku Moravu.

Ne vždy se podařilo v komunikaci se zájmovými skupinami vyřešit konflikty ke spokojenosti všech zúčastněných. Pro většinu obyvatel však tato opatření přináší nejen zvýšení pocitu bezpečnosti, ale i nový pohled na řeku a její místo v životě města.

Arnika se po celou dobu své existence zaměřuje na realizaci projektů souvisejících s ochranou biodiverzity, zejména vodních toků a říční krajiny. Ve všech projektech aktivně informuje veřejnost o tom, jak svým jednáním mohou přispět k lepšímu životnímu prostředí. V posledních třech letech se Arnika věnovala budování partnerství pro ochranu mezinárodních povodí Odry a Labe. V rámci těchto projektů, ve spolupráci s dalšími partnery, propaguje trvale udržitelné využívání říčních niv, ekologickou správu, revitalizace a renaturace vodních toků.

www.arnika.org

Koalice Čas na Odru je mezinárodní koalice zaměřená na ochranu řek a rozvoj komunit, které u nich žijí. V této koalici působí desítky ekologických organizací ze tří zemí při Odře: Polsko, Česko a Německo. Informace o mezinárodní spolupráci v rámci koalice Čas na Odru naleznete na stránkách: www.saveoder.org

ISBN

Autor: Vlastimil Karlík

Vydavatel: Arnika

Spolupráce: Sdružení Arnika, BUND, WWF Polsko

Ilustrační fotky: Michal Krejčí

Supported by:

on the basis of a decision
by the German Bundestag

Publikace vznikla v rámci projektu Evropské iniciativy pro životní prostředí (EURENI): zapojení občanské společnosti do implementace Rámcové směrnice o vodách.